

TÜRK MODERNLEŞMESİNİN BİR ARACI OLARAK HARF İNKİLÂBİ

Yrd.Doç.Dr. Selahaddin BAKAN

İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F., Malatya, selahaddin.bakan@inonu.edu.tr

Öğr.Gör. Hakan ÖZDEMİR

Bitlis Eren Üniversitesi Adilcevaz M.Y.O., Bitlis, ozdemirhakan44@gmail.com

Öğr.Gör. Yahya DEMİRKANOĞLU

Bitlis Eren Üniversitesi Adilcevaz M.Y.O., Bitlis, yahyadmkngl@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmada harf inkılabının Türk modernleşmesindeki yerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu amaçla yürütülen çalışmada, tarihsel ve betimsel araştırma tekniklerinden yararlanılmıştır. Çalışmada öncelikle modernleşme ve Türk modernleşmesine, daha sonra da Türk modernleşmesinde harf inkılabının yerine değinilerek çalışma sonlandırılmıştır. Çalışmanın sonunda, ülkenin çehresini Batı'ya çeviren harf inkılabıyla okuma-yazma oranının kısa sürede arttığı tespit edilmiştir. Ancak harf inkılabında Türk modernleşmesindeki diğer inkılaplarda olduğu gibi, tepeden inme ve devlet-seçkinci yaklaşımın izlerinin görüldüğü, bu inkılabın mevcut kültürel dinamikleri temelden sarstığı, ülkenin geçmişiyle bağlarının kopmasına yol açtığı ve alfabe değişikliğinden dolayı toplumun okur-yazarlığını yitirdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Türk Modernleşmesi, Atatürk, Harf İnkılabı.

ALPHABET REFORM AS A MEANS OF TURKISH MODERNIZATION

ABSTRACT

In this study it was aimed to determine the importance of alphabet reform in Turkish modernization. Historical and descriptive research techniques were used in the study which was carried out with this aim. First of all modernization and Turkish modernization was mentioned, then the importance of alphabet reform in Turkish modernization was mentioned and the study was completed. At the end of the study, it was determined that reate of literacy increase in a short time with the alphabet reform which turned the face of country towards West. However it was concluded that there are traces of sudden and elitist approach in alphabet reform, like in Turkish modernization; this reform weakened current cultural dynamics and caused disconnection with the history of country and society lost its literacy due to change of alphabet.

Keywords: Modernization, Turkish Modernization, Atatürk, Alphabet Reform.

GİRİŞ

17. yüzyılda Avrupa'da başlayan, sosyal, siyasal ve kültürel boyutları içeren modernleşmenin Türkiye'deki serüveni Osmanlı Devleti'ne kadar uzanmaktadır. Ancak Türkiye'de sistematik ve bütünsel anlamda modernleşme Atatürk dönemiyle başlamıştır. Modernleşmeyi ülkeyi geri kalmışlıktan kurtarmak için bir kurtuluş reçetesi olarak gören Atatürk, Batı odaklı bir modernleşme sürecini benimsemiştir. Ancak, Atatürk döneminde de Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalara paralel olarak modernleşmede değişim devletçi-seçkinci bir yaklaşımla gerçekleşmiştir. Ayrıca Atatürk dönemi Türk modernleşmesinin modernleşme sürecinde bürokrasinin ve ordunun etkin rolünün sürekliliği ve modernleşme sürecine toplumun katılımının yetersiz olması, modernleşme misyonunun güçlü ve merkezileşmiş devlet tarafından üstlenilmesi gibi Osmanlı Devleti'nin modernleşme süreciyle benzerlik gösteren özellikleri söz konusudur. 1922-1938 döneminde yapılan diğer inkılaplarda olduğu gibi, harf inkılabında da bu tepeden inme, devletçi-seçkinci yaklaşımın izleri görülmektedir. Ancak bu inkılapla ülkede okuma-yazma oranı kısa sürede yükselmiştir. Buna rağmen bu inkılap, mevcut kültürel dinamikleri temelden sarmış olması, ülkenin geçmişten gelen yazılı kültüründen bir günde kopması, hali hazırda okur-yazar olan nüfusun alfabe değişikliğinden dolayı bu yetisini kaybetmesi gibi bazı nedenlerle eleştirilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türk modernleşmesinde harf inkılabının yerini ortaya koymak olup, çalışma tarihsel ve betimsel araştırma yöntemlerinden yararlanarak sürdürülmüştür. Bu amaçla sürdürülen çalışma şu şekilde organize edilmiştir: Takip eden bölümde modernleşme olgusu hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Türk modernleşmesi, üçüncü bölümde de Türk modernleşmesinde harf inkılabının yerine değinilmiş ve çalışma sonuç kısmıyla tamamlanmıştır.

1. MODERNLEŞME

Modernite terimi 17. yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonraları bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine vurgu yapmaktadır. Bu terim genellikle düşünsel, toplumsal ve siyasal alanda meydana gelen dönüşümleri açıklamak için kullanılmaktadır. Bu bağlamda modernite, bilimsel, siyasal, kültürel, teknik ve endüstriyel alanda gerçekleşen devrimlerle ifade edilebilir (Balamir ve Gelgeç, 2009: 38). Modernleşme süreci, hem sosyal, hem siyasal, hem de kültürel boyutları olan bir süreçtir. Sosyal açıdan modernleşme, yeni sosyal sınıfların, orta sınıf ve işçi sınıfının yer aldığı, piyasa yönelimli ve kapitalist bir iktisat anlayışı ile ilişkilidir. Siyasal açıdan modernleşme ise, mutlak monarşilerin yerini anayasal, zamanla da demokratik yönelimlerin almasını gerektirmiştir. Kültürel açıdan modernleşme, Aydınlanma fikir ve görüşlerinin yayılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu fikirler, geleneksel, dini ve siyasal fikirlere meydan okumuş ve genel olarak ilim, irfan, akıl ve ilerleme ilkelerine teslimiyet ile temellendirilmiştir. Daha sonraki ideolojilerin doğurduğu veya liberalizm, muhafazakârlık ve sosyalizme muhalif olarak geliştirilen merkez ideolojiler, modernleşme sürecine yönelik birbirine zıt tepkilere yol açmıştır (Heywood, 2011: 36).

Türk Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Harf İnkılâbı

Modernizmin doğuş sebebini, Aydınlanma hareketi oluşturmaktadır. Aydınlanma, 17. ve 18. yüzyıllarda varolan totaliterliğe, kastçı-feodal toplum yapısına, baskıcı dinsel dünya görüşüne karşı, henüz yeni olgunlaşmakta olan burjuvazinin yönettiği bir özgürleşme hareketi olarak ifade edilebilir. 17. yüzyılda Avrupa’da başlayan modernite projesi, Aydınlanma düşünürlerinin “nesnel bilimi, evrensel ahlak ile hukuku ve kendi ayakları üzerinde duran sanatı, kendi iç mantıkları temelinde geliştirme” hususunda gösterdikleri olağanüstü bir düşünsel çabanın ürünüdür. Amaç, özgür ve yaratıcı bir biçimde çalışan çok sayıda ferdin katkı sağladığı bir bilgi birikimini, insanlığın özgürleşmesi ve günlük yaşamın zenginleşmesi yolunda kullanmaktır (Aslan ve Yılmaz, 2001: 95-96). Kent devletlerinde ortaya çıkan dünyevi, içkin bir gelenekten beslenen, Kilisenin ve feodal kurumların ayrıcalıklarına karşı özerklik mücadelesi veren, kaynağını uhrevi bir güçten değil de yurttaşlar topluluğundan alan demokratik kent devletlerinin siyasi geleneği içinde şekillenen modernizm (Özalp, 2009: 4), Ortaçağ’a nazaran ekonomik ve yönetsel alanlarda ilerici bir özellik taşıyan, Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayan gelişmelerin Aydınlanma hareketiyle doruğa çıkmasıyla burjuva sınıfının toplumsal konumuna uygun olarak oluşmaya başlamıştır (Özdemir, 2006: 100).

Yukarıda da değinildiği gibi, demokratik kent devletlerinin siyasi geleneği modernizm içerisinde teorik olarak varlığını sürdürmekle birlikte çok geçmeden “karşıt bir modern gelenek” meydana gelmiştir. Negri ve Hardt (2003: 94-94, aktaran; Özalp, 2009: 4) modernizm süreci içerisindeki bu karşıt iki geleneği iki tarz modernlik olarak ele almaktadır. Birinci tarz modernlik; geçmişle bağlarını koparan, dünyaya ve hayata ilişkin içkinliğini ilan eden, tarihin merkezine insanı yerleştirerek demokratik politikaya doğru ilerleyen bir yönelimi içermektedir. Rönesans’ın çoğulculuğundan beslenen bu tarz modernlik, kendi içinde çok sayıda farklı dinamikleri barındırmaktaydı. Ancak çok geçmeden iktidarı yeniden ele geçirmek ve toplumsal yaşama çekidüzen vermek isteyen ikinci tarz bir modernlik belirmişti. Bu karşıt gelenek, her şeyin bu dünyada olup bittiğinin ve kararların ve eylemlerin bizatihi insan iradesinin ürünü olduğunun kabulü anlamına gelen dünyeviliğin ve içkinliğin bedeli olan toplumsal ve siyasi kırılma ortadan kaldırmaya yönelikti. Modernizmin kendisi bu iki tarz modernlik arasında yaşanan çatışmanın yol açtığı krizle tanımlanmaktaydı. Dünyeviliğin karşısına farklı bir bağlamda kutsallığı, içkinliğin karşısına aşkınlığı çıkaran bu geleneğin amacı; bilim ve teknikten de yararlanarak toplumsal düzeni sağlamaktır.

Bir aydınlanma projesi olarak tanımlanan modernizm projesinde nesnel ve evrensel bilim düşüncesi, buna bağlı olarak evrensel ahlak ve hukukun olabirliği temel parametreleri meydana getirmektedir. Modernizm süreci, bir kavram olarak belli bir semantiği ifade etmektedir. Bu semantiğin içinde belli öğelere, örneğin; pozitivizme, teknosentrizme, evresenliğe ve akılcılığa rastlamak olasıdır. Bu nedenle, modernizmi belirlenen bu özelliklere sahip, modernite çağını belirleyen bir düşünsel projeksiyon olarak da tanımlamak olası gözükmektedir. Genel olarak pozitivist, teknoloji merkezli ve rasyonalist eğilimli olarak algılanan modernizmin teknoloji ve sanayileşme gibi olgular ekseninde ele alınması genel kabul görmekte, ayrıca kırdan kente doğru bir geçiş süreciyle artan ticaret olgusu da vurgulanmaktadır. Modernleşmeyle hukuk alanında, statü hukukundan sözleşme hukukuna geçiş görülmekte, bireyi korporatif sistemin ve belirli statülerin

hiyerarşik bağlarından ayıran ve ilişkilerini serbestçe düzenleme olanağı veren bir ortam doğmaktadır. Modernite din, felsefe, ahlak, hukuk, tarih, ekonomi ve siyasetin eleştirilmesiyle ortaya çıkmaya başlamıştır. Modernitenin ayırt edici özelliği, ortaya çıkışının özel işaretinin eleştirisi olmasıdır. Modern çağı oluşturan her şey, araştırma, yaratı ve eylemin metodu olarak kurgulanan eleştirinin ürünüydü. Modern çağın temel fikirleri ve kavramları; ilerleme, evrim, devrim, özgürlük, demokrasi ve eleştiriden türetilmişti (Aslan ve Yılmaz, 2001: 97-98).

Modernite Batı'da Sanayi Devrimi ile birlikte değişen toplumsal kurumları ve davranış biçimlerini içerirken, modernleşme ise sanayileşmeyle başlayan toplumsal değişme sürecine verilen isimdir ve ağırlığını 20. yüzyılda dünya çapında göstermiştir. Modernitenin bir boyutunu sanayileşme, diğer boyutunu da kapitalizm oluşturmaktadır. Modern toplumda fertlerin aktivitelerini eşgüdümlü hale getirmek için enformasyon ve fertleri kontrol altında tutabilmek için denetim sistemleri gelişmiştir. Modern toplumun siyasi örgütlenme biçimini ise, tarih sahnesinde giderek başat aktörlere dönüşen ulus devletler oluşturmuştur (Akpınar, 2011: 15).

Modernleşme bir yüzüyle mevcut üretim sisteminin, toplumsal yapının ve devlet mekanizmasının sorunlarını gidermeyi ve kendi idealine doğru toplumsal seferberlik başlatarak, kitleleri hareketlendirmeyi esas edinen tek yönlü ama çok boyutlu bir olgudur. Diğer bir yüzüyle ise 16. yüzyıl Avrupa'sında filizlenen kapitalizmin giderek egemen olduğu bir dünyada, hiç bitmeyen bir "bugün"ün, sonsuz bir "şimdi"nin ideolojisidir. Modernleşme geçmişi ve geçmişe ait olanı, kendi ötekisi olarak gördüğü geleneksel diyerek reddederek klasikteki köklerini göz ardı eder. Bununla birlikte modernleşmenin ütopyik bir tasarımcılığı vardır. Belki de hiçbir zaman erişilemeyecek bir hedefin ardına düşüp, bitmek bilmez bir yolculuğa çıkarak kusursuzlaşmayı vaat etmesi nedeniyle milliyetçilikle dirsek teması kurmaktadır (Aksakal, 2010: 246).

Modernleşme birçok faktörden etkilenen, karmaşık bir süreçtir. Modernleşmeyi etkileyen faktörlerden biri olan gelenek, modernleştirici devletin geleneğe bakış açısına göre modernleşmenin evrimsel ya da devrimsel olup olmadığını belirler. Geleneğin siyasal gelişmeyi olumlu yönde etkileyeceğine inanan birçok modernleşme biçimi, gelenekle barışçı bir şekilde modernleşme sürecine girmiştir. Modernleşme sürecine hem yeni bir siyasal iktidar kuruluşu, hem de buna uygun toplum inşası amacıyla ortak bir mirasa dayanmanın gerekliliği modernleştirici devleti gelenekle birlikte değişime zorlamıştır. Modernleşme eğer bir gelenekselliğe dayanmamışsa ya da gelenekten tam bir kopuşu ve reddedişi temsil ediyorsa, modernleşmenin tarihsel ve toplumsal bir yabancılaşmanın içinde bulunduğu söylenebilir. Toplumun bir arada tutan tarihsel, kültürel, dinsel vb. bağlılıkların yok sayılması, modernleşmenin kendisini sıfırdan bir tarih yazımı ve toplum kurumu olarak dayattığı anlamına gelir ki, bu modernleşmenin bizzat kendisinin bir gelenek olması ve yeni bir gelenek kurması olarak algılanabilir. Modernleşme sürecinde gelenek kadar din de etkilidir. Kendisini siyasal iktidarın meşrulaştırılması için kullanılan eski ve en güçlü araçlardan biri olan dinin dışında tanımlayan ve ilan eden modern siyasal iktidarlar bile gerek dinin ideolojik totalitesini, gerekse toplumsal birlik ve bütünlük ritüellerini kullanmaktan kaçınmamışlardır. Modernleşme sürecinde gelenek ve dinin yanı sıra, siyasal kültür de oldukça etkilidir. Ancak bu süreçte toplumun siyasal kültürü kadar, devletin de

Türk Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Harf İnkılâbı

siyasal geleneği ve kültürü önemlidir. Devlet, eğer toplumun üzerinde onu düzenleyen ve ona egemen bir rolde görülüyorsa modernleşme sürecini ve değişimleri kendi kontrolünde sürdürmeyi arzulayacaktır. Bu egemen devlet kültüründe topluma güvensizlik en önemli özellik olduğu için toplumun modernleşmesi rolünü devlet üstlenecektir. Doğal olarak modernleşme bir siyasal kültür değişimidir ve bu değişimin öncülüğünü devlet yapmaktadır (Çetin, 2007: 74-87).

Modernleşmede ideoloji faktörü de oldukça güçlüdür. Modernleşme ideolojisinin gücü, siyasal iktidarın belirlediği tanımlar ve amaçlar çerçevesinde toplumu kurma ve ona bir üst kimlik verme konusundaki üstünlüğünden kaynaklanmaktadır. İdeolojinin işlevi tek başına, bağımsız bir işlevden ibaret değildir. Onun araçsallığı siyasal iktidarın ya da devletin amaçsallığı ve modernleşmeyle yakından bağlantılıdır. Modernleşme, aynı zamanda yeni dil ve simgelerin üretildiği bir süreçtir. Modernleştirici devlet, dilin ve simgelerin bu gücünü yeni insan ve toplum üretmek amacıyla kullanmaktadır. Modernleşme sürecinde bürokrasi de modern devletin toplumun düzenlenmesi ve denetlenmesi yönünde geliştirdiği en etkin ve yaygın kurum olup; bürokrasi aracılığıyla modern devlet, modernleşmenin en önemli unsuru olan toplumun karmaşık, bölünmüş öğelerini eşgüdüm içinde bütünleştirmek işlevini yerine getirir. Modern devletin gerek kuruluş, gerekse devamlılığının sağlanması sürecinde, şiddet kullanma ve şiddet kullanım araçlarını tekelinde bulunduran ordu da en etkin gücü oluşturmaktadır. Eğitim de, modernleştirici devletin belirlediği ideolojik amaçlar ve ilkeler çerçevesinde toplumsal düzenlemeyi yeniden kurmak amacıyla kullanılmaktadır. Modernleşme sürecinde hukuk da, bu kurulan toplumsal düzende birey-devlet ilişkilerinin hukuksal bir meşruiyet temeline dayandırılması işlevini yerine getirmektedir. Başka bir ifadeyle modern devletin kendi modernleştirici değerleri/ideolojisiyle toplumu yeniden kurduğu bir iktidar aracına dönüştürmektedir. Bu süreçte ekonomi de önemli bir altyapı faktörüdür. Modernleşme sürecinde toplumda beliren farklılaşmalar, oluşan yeni kimlik, rol ve statüler, bireysel çıkar ve toplumsal grup ayrışmalarına yol açmaktadır. Bu evrede ortaya çıkan özerk ve uzman toplumsal yapılar, yeniden bir bütünleşme sürecine girerler. Bu bütünleşmenin uyumlu olup olmaması, toplumsal sürekliliği sağlar. Dolayısıyla modernleştirici devletin ulusal bütünlüğünün sağlanması için siyasal bütünleşmeye ve ulusal bütünlüğü sağlamanın aracı olan kahramanlık ve karizmatik liderliğe de ihtiyaç duyulmaktadır (Çetin, 2007: 93-129).

Modernlik salt değişim ya da olaylar silsilesi olarak değil, aynı zamanda akılcı, bilimsel, teknolojik ve idari etkinliğin ürünlerinin yaygınlaştırılması olarak da ifade edilebilir. Modernlik fikri, tarihselciliğin büyük düşünürleri olan Comte, Hegel ve Marx'ın da tanıklık ettiği gibi, tarihin sonu fikrini dışlamaz, ancak tarihin sonu aslında bir tarih öncesinin sonu ve teknik ilerlemeyle, gereksinimlerin özgürleşmesiyle ve Tin'in utkusuyla birlikte gelen bir gelişmenin başlangıcıdır. Modernlik fikri toplumun merkezindeki Tanrı'nın yerine bilimi ikame ederek, dinsel inançlara ancak yaşam dahilinde bir yer bırakır (Touraine, 2012: 25-26).

Modernizm, insanların kendi iradelerinin dışında her türlü aşkın otoriteyi reddederek, özgürlüklerinin önüne yine kendilerinin koydukları engelleri aşma kararlılığı ve kişisel özgürlükle bir arada yaşamının gereklerinin birbirlerini

kısıtladığı değil, zenginleştirdiği bir toplum, daha doğrusu bir dünya yaratma hayalidir (Kahraman, 2007: 2).

Modernitenin şekillendirdiği toplumda insan ussallığını sadece güttüğü amaçlara ulaşmak amacıyla kullanmamaktadır. İnsanın içinde bulunduğu sistemin mantığına uygun, o mantık doğrultusunda akıl yürütmekle ve sadece araçsal aklın rehberliğiyle yetinmesi olanaklı değildir. İnsanın dahil olduğu ekonomik, siyasal, hukuksal sistemin yanı sıra, bir de yaşama dünyası vardır ve bu yaşama dünyasında insan kendi dışında olanla, yani diğer insanlarla yaşamak durumundadır. Diğer insanlarla yaşaması, onun sadece kendi öznesi üzerinde temellenen eylemlerin dışında da eylemde bulunmasını gerektirmektedir (Vergin, 2008: 307-308).

2. TÜRK MODERNLEŞMESİ

Türkiye’de modernleşmenin kökleri Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine kadar uzanmakla birlikte, sistematik ve bütünsel anlamda modernleşme süreci, Atatürk devrimleri ile başlamıştır (Arslan, 2005: 1). Ancak gerek Osmanlı Devleti döneminde, gerekse Cumhuriyet döneminde Türk modernitesinin başından beri maddi temelde somut ilişkilerin bir ürününden daha çok, zihinsel temelde bir toplumsal tasarım şeklinde tezahür ettiği söylenebilir. Bu itibarla, Türk modernitesinin soyut/kurgusal yanı hep ön planda tutulmuş, dolayısıyla modern olma sembollerden dolayı bir meta-topluluk meselesi olarak algılanmıştır. Osmanlı Devleti’nin çöküş sürecine girmesiyle birlikte “bu devlet nasıl kurtarılabilir?” sorusuna cevap arayışları, aslında anlamaya dayanan kavrayışlardan ziyade, pratik çözümleri hayati sayan algılamaları ön plana çıkarmıştır. Ancak, bu pratik çözüm önerileri de Osmanlı’nın kendi üzerine bir düşünümü, son tahlilde kendi kendini anlamayı ihmal ettiği düzeyde, hem yapay kalmış, hem de bu yapaylığı toplumun özsel dinamiklerini temsil ediyormuş gibi savunarak muvafık ve muhalif siyasi tavırlar arasındaki çekişmeleri de sanal bir dünyaya hapsedmiştir. Bu bakımdan Türk modernitesi, esasen içi boşaltılmış bir yeni tarih-kültür oluşumu şeklinde belirmiştir. Bunun nedeni, modernliğin sadece maddi temellerinden yalıtılarak algılanması değil, aynı zamanda modernleşmede model seçilen öncü toplumları adeta tarihsizleştirme yanılığısıdır da. Oysa, Batı dünyasına dahil öncü toplumlar hem kendi modernleşme süreçleri karşılaştırıldığında belirgin farklılaşmalar gösterirler, hem de bu farklılaşma sayesinde Batı yekpare bir dünya olarak tanımlanma olanağı vermemektedir. Ancak Türk modernitesi sanki bu olanak varmış gibi, kendisini öyle bir dünyanın parçası yapma girişimiyle özdeş kılmış ve hala da kılmaktadır. Bunun en belirgin delili, Türkiye’de modernleşmenin Batılılaşmaya özdeş tutulmasıdır (Sarıbay, 2005: 1029).

Osmanlı-Türk modernleşmesinde vurgulanması gereken bir diğer husus, modernleşme sürecinde iki farklı çizginin benimsenmesidir. Bir yandan Nizam-ı Ceditçi diye adlandırılabilir çizgi II. Mahmut ve Atatürk’ün üstyapıyı esas alan politikalarıyla, Nizam-ı Kadimci diye adlandırılabilir çizgi ise, II. Abdülhamit-mühendis siyasetçiler (Demirel, Özal, Erbakan) ekseninde ve daha çok altyapı projeleriyle öne çıkan politikalarla belirmiştir. Nizam-ı Ceditçi çizgi, Batı tipi bir modernleşmeyle özdeşleşirken, Nizam-ı Kadimci çizgi ise, muhafazakâr motiflerin bulunduğu bir modernleşme yaklaşımı olarak ifade edilebilir (Aksakal, 2010:248).

Türk Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Harf İnkılâbı

Düalist bir yapının hâkim olduğu Osmanlı-Türk modernleşmesi, öncelikle Batı modernleşmesine bir karşı koyuş, daha sonra da onu örnek alış şeklinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle Batı'nın meydan okuyuşuna karşı durabilmek amacıyla bildikleri en eski yöntem olan ordunun güçlendirilmesi/modernleşmesi için III. Selim dönemiyle yoğun bir çaba içerisine girilmiştir. Fransız Devrimi'ne kadar Osmanlı'nın Batı ile alışverişi, kültür ve sanat konularıyla sınırlıyken, Fransız Devrimi ile askeri reform hareketlerine hız verilmiş ve Batı düşüncesinin milliyetçi isyanlar şeklinde Osmanlı Devleti'ndeki yıkıcı etkileri ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Ancak bunların da yetersiz olduğu anlaşılınca, ordunun da parçası olduğu modern bir siyasal, toplumsal ve ekonomik yapının kurulmasının zorunlu olduğu anlaşılmıştı. II. Mahmut'la devam eden bu süreç, merkezi yönetimin güçlenmesine ve merkezde güçlü bir yapının kurulmasına yol açmıştır. Böylece ordunun paralelinde, Türk modernleşmesinin ikinci güçlü aktörü olarak bürokrat sınıf sahnedeki yerini almıştır. Ordu içindeki en etkin güç olan İttihat ve Terakki grubu, düşündükleri modernleşmeyi gerçekleştirmek için toplumu tepeden aşağıya düzenleyecek bir devlet mekanizmasına ihtiyaç duymuştur. Devletin ele geçirilmesiyle devlet ordu, ordu da devlet oluyordu ve böylece de Türk modernleşme sürecinin en belirgin özelliği ortaya çıkmıştı. Bu süreçte önce devlet ve daha sonra da toplumun ittihatçılaştırılması yolunda adımlar atılmaya başlanmıştı. İttihatçılar modernleşmiş toplumları örnek alarak öncelikle Türk ulusunun güçlü bir ekonomik sınıfa/burjuvaziye ihtiyacı olduğunu anlamıştır. Bu sınıf Türk modernleşmesinin ana ögesi olmuş ve toplumsal inşa süreci bu sınıfın kaderine bağlanmıştı. Bu bağlamda bir ulusal ekonomi ve burjuvazi yaratma süreci 1908'de başlamış ve on yıl boyunca, özellikle de I. Dünya Savaşı sırasında hız kazanarak sürmüştür. I. Dünya Savaşı'nın sonunda, Türklerin hâkimiyetinde burjuvazi olarak betimlenebilecek yeni bir sınıf doğmaya başlamıştır. Henüz palazlanmaya başlayan bu sınıf, devleti denetlemeyecek kadar zayıf olmakla birlikte, hükümetin izlediği siyaseti etkileyebilecek düzeyde güçlüydü (Çetin, 2007: 137).

Osmanlı Devleti'nin kısaca bu şekilde ifade edilebilecek olan modernleşme sürecinde, hâkim olan devlet-toplum ilişkisi Batı'dan oldukça farklı bir serüven izlemiştir. Bir Doğu despotizmi türü olan Osmanlı Devleti'nin temel ilkesi yönetenlerle yönetilenleri birbirinden alabildiğine ayırmak olup, devleti yönetenler topluma oldukça yabancı ve dayandıkları toplumsal bağlarını da tamamen toplumdaki koparmış kişilerden ibarettir. Bu yönüyle Osmanlı Devleti, ekonomik sınıf çıkarlarına bağlı yönetsel özellikler göstermemiştir. Osmanlı Devleti'nin bu özelliği, toplumsal değişme sürecinde rol oynayan toplum kesimlerinin değişme karşısındaki aldıkları tutumu da önemli ölçüde etkilemiştir. III. Selim'den sonra devletin toplum güçleriyle olan ilişkisinin değişmeye başlamış olmasına rağmen, süreç Batı'daki gibi işlememiştir. Örneğin: Sened-i İttifak, ilk Kanun-i Esasi ve Tanzimat Fermanı gibi anayasal nitelikli metinler halk egemenliği ilkesine göre değil, belli toplum güçlerinin lehine ve aleyhine olacak şekilde bazı ayrıcalıkların devlet tarafından yasaya bağlanması şeklinde işlemiştir. Osmanlı Devleti'nde devletle yönetilenler arasındaki ilk anlaşma olarak kabul edilen Sened-i İttifak, eski düzenden farklılığı simgeleyen, ancak özde devletin ayan ve derebeylerini yasaya bağlama çabası, ayan ve derebeylerinin cephesinden ise devletten ayrıcalıklar elde etme kaygısı olarak değerlendirilmektedir. Tanzimat Fermanı da Osmanlı Devleti'nde reform çabalarının önemli bir aşamasını teşkil etmesine rağmen, Teba

haline gelen gayri Müslim unsurların uluslaşması şeklinde sonuçlanmıştır (Azman, 2008: 40-41). Tanzimat dönemiyle hızlanmaya başlayan Türk modernleşme projesi, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi üç farklı politik fikir etrafında biçimlenmiştir. Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine modern kurumlar ile geleneksel değerlerin bir arada yürütülmesini ve zamanla geleneksel yapıların modern kurumlara dönüştürülmesini hedefleyen proje gerçekleşmemiştir. Cumhuriyet dönemindeyse İslamcılık ve Türkçülük akımları, modernleşme sürecinin önünde birer engel olarak görülmüştür (Akkaş, 2001: 31). Bu dönemdeki yenileşme tasarımı, toplumsal ve ekonomik değişimin bir sonucu olarak değil, sarsılmaya başlayan devlet sistemini onarma ve siyasal iktidarın nüfuz alanını yeniden inşa etme amacını yansıttığından, halk kesimlerinin desteğiyle uygulama alanı bulamamıştır (Akça ve Hülür, 2007: 239).

Yukarıda da değinildiği gibi, sistematik ve bütünsel anlamda modernleşme süreci Atatürk devrimleriyle başlamıştır. Bu devrimlerin mimarı olan Atatürk, Türk modernleşmesinin en büyük aktörü olarak modernleştirici lider/kahraman/karizma özelliklerinin tamamını üzerinde barındırmaktadır. Dolayısıyla Türk modernleşmesini anlayabilmek için, Atatürk'ün modernleşme anlayışına bakmakta yarar vardır. Atatürk de tıpkı kendisinden önceki modernleşme önderleri gibi, Machiavelli ve Rousseau gibi düşünürlerden etkilenmiştir. Özellikle genel irade, egemenlik, egemen/lider gibi konularda tamamen Rousseau ile örtüşen Atatürk, modernleşmeye ve Cumhuriyete bakış açısı ve uygulanacak yöntem bakımından da Fransız Devrimi'nden oldukça etkilenmiştir. Atatürk'ün modernleşme anlayışı, öncelikle bir ulus devlet inşası, onun öncesinde bir ulus yaratma uğraşı ve onun da öncesinde egemen bir devlet kurma anlayışına dayanmaktadır. Ulus devletin temel unsurları sayılabilecek egemenlik ve bağımsızlık ise, Atatürk'ün devlet anlayışının temelini oluşturmaktadır. Modern devleti klasik anlamıyla bir, bütün, mutlak egemen olarak okuyan Atatürk, modern devleti kendisini üreten meşruiyet kaynaklığını toplumdaki egemenlikten almak yerine bu mutlak egemenlikten üzere kurgulamaya çalışmıştır. Devlet teorisinin merkezine "güçlü devlet" ilkesini oturtan Atatürk'e göre, "güçlü devlet" olmak modernleşmek, modernleşme ise "muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak"tır. Modernleşmenin devletin varlığı ve güvenliğinin temel amacı olarak algılanması, devlet dışındaki tüm değer ve olguların bu amacın aracına dönüştürülmesi şeklinde sonuçlanmıştır. Bu dönüşüm süreci içerisinde devlet etkin, belirleyici ve düzenleyici roller üstlenirken; halk ise edilgin, belirlenen ve düzenlenen bir niteliğe büründürülmüştür. Atatürk'ün özne-nesne ilişkisi şeklinde ifade edilebilecek bu pozitivist yaklaşımı, Atatürk ilke ve inkılablarıyla hem içerik hem de yöntem olarak kendini göstermiştir (Çetin, 2007: 138-145).

Türk modernleşme dünyasında Cumhuriyet döneminde Atatürk ilke ve inkılabları doğrultusunda gerçekleştirilmek istenen modernleşme projesinin uygulanması ve toplumsal meşruiyetini kazanmasında birbirlerine mesafeli olsa da, temelde birbirini tamamlamaya çalışan iki düşünce söz konusudur: Birincisi, geçmişi reddeden ve değişimi temel alan pozitivist toplumsal projedir. Buna göre, Batı toplumları, rasyonel verileri esas alarak medenileşmiştir. Batılılaşmanın gereği ise, rasyonel ilkeler doğrultusunda toplumun yeniden vücut bulmasıdır. Bu evrede her türlü girdi araçlarının akıl süzgecinden geçirilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Akıl yoluyla kurgulanan toplumda, tarihin verilerinin reddedildiği

Türk Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Harf İnkılâbı

ve yeni bir tarih yaratılarak birey, toplum ve devlet ilişkilerinin yeniden düzenlendiği inancı hâkimdir. İkincisi, kendini Batı'ya değil, Batı'nın dayatmacı pozitivist düşüncesine karşı konumlandırın ve toplumsal projeye tarihin hikmetlerini yükleyerek toplumdaki meşruiyetini sağlamayı hedefleyen düşüncedir (İrem, 1997: 90-91).

Bu düşünceler ekseninde modernleşme projesi gerçekleştirilmek istenen Türkiye'nin kurulma tarihinin, Batılılaşma tarihi olduğu görülmektedir. Ülkenin kurulma süreci, çağdaş (Batı) uygarlık düzeyine erişmek için gerekli siyasal, ekonomik ve ideolojik ön koşulların Kemalist seçkinlerce yaşama geçirilme girişimini içermektedir. Başka bir ifadeyle, çağdaşlaşma istemi ulus devlet, sanayileşme ve modern-laik ulusal kimlik üçgeni üzerine yükselecek modern bir ulus kurma girişimini simgelemektedir. Bu da Kemalist seçkinlerin Batı modernitesinin evrensellik savını ve evrensel geçerliliğini, modern Türkiye'nin kurulma sürecinin yegâne yolu olarak kabul ettiklerini göstermektedir. Bu anlamda Kemalist çağdaşlaşma istemi, Batı modernitesinden türemiş bir söylem olarak ifade edilebilir. Bu söylemin temelinde, modern Türkiye'nin kurulmasının hem Batı'nın siyasal emperyalizmine karşı bir bağımsızlık savaşı, hem de Batı modernitesinin bilişsel ve ahlaki hegemonyasını kabul eden ve kendine içselleştiren bir modern ulus kurma anlayışı yatmaktadır (Keyman, 2000: 169-170).

Modernleşmeyi Türkiye'nin asırlık gerilikten tek kurtuluş yolu olarak gören Atatürk, modernleşemeyen toplumların gelişimlerinde geri kaldıklarını, uygar toplumların ulaştıkları refahı bulamadıklarını, bu yüzden de yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleştirilmesini zorunlu bulmuştur (Hakov, 2004: 40). Ancak yukarıda da değinildiği gibi, Cumhuriyet döneminde Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda gerçekleştirilmek istenen modernleşme projesinin uygulanmasında ve toplumsal meşruiyet kazanmasında her ne kadar geçmiş reddeden ve değişimi temel alan pozitivist toplumsal proje düşüncesi söz konusu olsa da, Türk modernleşme geleneği Osmanlı'dan birçok modernleşme mirasını devralmıştır. Örneğin: Devletin modernleştirici misyonuna meşruiyet arayışı içine girilmesi; bürokrasinin/ordunun modernleştirici devlet geleneğinde üstlendiği etkin rolün sürekliliği; tüm modernleşme sürecine toplumun katılımının yetersiz ve isteksiz olması, modernleşme taleplerinin toplumdan değil de devlet seçkinlerinden gelmesi; modernleşme geleneği içerisinde toplumun/ulusun birlik ve beraberliğini temsil eden, onunla özdeşleşen, toplumun üzerinde mutlak bir güçle donatılmış güçlü ve merkezileşmiş devlet olgusunun üstlendiği modernleştirici misyon gibi birçok miras devralınmıştır (Çetin, 2007: 171-172).

Türk devrimlerinin ilk ayağını, başka bir ifadeyle Türk ulusunun ulusal bağımsızlığını koruma safhasını (1919-1922) başarıyla tamamlayan Atatürk, bu noktadan sonra devrimlerin ikinci aşamasına geçmiştir. Bu aşamada, yakılıp yıkılıp harabeye döndürülmüş bir ülkeden ve yok oluşunu kendi elleriyle imzalamış bir imparatorluğun kalıntılarından yepyeni bir ülke, yepyeni bir devlet ve çağdaş bir ulus yaratma gayreti içerisine girilmiştir. Atatürk 1920'li yıllardan ölümüne kadar geçen süreç içinde, bütün enerjisini ve çabalarını tam anlamıyla modern, demokratik, laik ve halk egemenliğine dayalı bir ulus devlet yaratma amacı üzerinde yoğunlaştırmıştır (Arslan, 2005: 6). Bu amaca ulaşmak için izlenen yol, Osmanlı'dan alınan modernleşme mirasına paralel olmuştur. Atatürk döneminde, Tanzimat'tan bu yana modernlik adına biriken ne kadar sorun varsa hızlı

reformlarla çözüme yoluna gidilmiş, modern yaşam devletin ulusal politikası haline gelmiştir (Özdemir, 2006: 102).

1922-1938 döneminde birçok inkılâp hayata geçirilmiştir. Bu dönemde radikal Kemalistler tarafından inkılâpları getiren geleneklere ters düşen yasalar çıkarılırken, “putları kıralım” sloganı kullanılmıştır. Kasım 1925’te bütün erkeklerin bundan böyle fes giymeleri yasaklanmış ve bu tarihten sonra şapka giyilmesi, böylece fertlerin başındaki şapkasıyla toplumsal ve dinsel farklılıklarının belli olmasına son verilmesi amaçlanmıştır. Daha sonra da halk İslamı’nı temsil eden ve bu nedenle Müslüman kitleler üzerinde yerleşik resmi İslam’dan daha büyük bir etki yaratan derviş tarikatları ve onların tekkeleriyle, türbelerin kapatılmasına karar verilmiştir. Bu kararı Fransız devrimcilerin yaptığı gibi, yeni bir takvimin getirilmesi izlemiştir. 1 Ocak 1926’da yürürlüğe giren Miladi takvimin benimsenmesiyle, günün tarihini belirlemek amacıyla kullanılan Hicri takvim, Juliyen takvim ve resmi amaçlarla kullanılan miladi takvim şeklindeki üç farklı takvimden tek bir takvim uygulamasına geçilmiştir. Ayrıca yeni günün akşam ezanıyla başladığı anlayışını benimseyen İslami zaman belirleme tarzının yerine, uluslararası saat kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle iş ilişkilerinde dış dünyayla iletişim sağlamayı kolaylaştıran bu uygulamayı, çalışma haftasını Batı’yla aynılaştırmak için 1935’te pazar günlerinin haftalık tatil günü olarak ilan edilmesi izlemiştir. Yıkılması gereken bir diğer put da, İslami hukuktur. Osmanlı Devleti ve 1926’ya kadar Cumhuriyet, bütün dini cemaatlerin esas olarak aile ve miras işlerinde kendi özel yasalarını uygulamalarına izin verirken, kendisi şeriatı uygulamıştı. Ancak Yahudi ve Hıristiyan cemaatleri bu ayrıcalığı kabul etmemiş ve Batı medeniyeti kanunlarına göre yaşamak istemişlerdi (Ahmad, 2011: 99-101). Bu süreçteki yasalama çabaları, söz konusu ikiliğin kaldırılması ve Batı hukuk düşüncesi çerçevesinde laik yasaların benimsenmesi şeklinde sürdürülmüştür. 3 Mart 1924’te halifelik, 8 Nisan 1924’te Şeriye Mahkemeleri kaldırılarak laikleşme yolunda ilk adımlar atılmıştır. 20 Nisan 1928’de Anayasadaki “Türkiye Devletinin dini, İslam’dır” ibaresi kaldırılmış ve 1937’de yapılan değişiklikle laiklik ilkesi Anayasaya girmiştir. 1926’da hükümet İsviçre’den Medeni Kanun’u, İtalya’dan Ceza Kanunu’nu, daha sonradan Almanya’dan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nu, İsviçre’nin Neuchatel Kantonu’ndan da Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nu almıştır (Gözbüyük, 2002: 60). Hukuk alanındaki bu köklü düzenlemelerin yanında, dönemin geleneklerine en ters düşen reformlardan biri ise, bu çalışmanın da konusunu teşkil eden ve sonraki bölümde ele alınan harf inkılâbidir.

3. TÜRK MODERNLEŞMESİ’NDE HARF İNKILÂBININ YERİ

Yukarıda değinilen inkılâplarla İslamlığın devletten ayrılması tamamlanmış ve Türkiye hukuken ve anayasal olarak, Anayasasında, yasalarında ve emellerinde laik ve modern bir devlete dönüşmüştü. Ancak geride onu Doğu’ya bağlayan ve Batılı uluslar topluluğundan ayrı tutan güçlü ve evrensel bir sembol olarak Arap harfleri kalmıştı. Arap harfleri hilafetin ve şeriatın ardından unutulmaya bırakılacak olan Müslüman özdeşliğinin son belirtisi idi (Lewis, 1983: 275-276). Bu özdeşlik de Arap harflerinin yerine Latin alfabesinin getirilmesiyle ortadan kalkacaktı. Halkın istenilen bilinç düzeyine erişebilmesini, her şeyden önce

Türk Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Harf İnkılâbı

okuma alışkanlığı kazanmasına ve öğrenmesine bağlayan Atatürk, bunun için okuma ve öğrenme kolaylığının getirilmesi gerektiğini savunarak, harf inkılâbını gerçekleştirmiştir (Atılğan, 2006: 3). Bu dönemde okur-yazarlık oranının düşüklüğüyle mücadele edilmesi ve olabildiğince anlaşılır bir sistemin oluşturulması, aydınlanmanın temel görevlerinden biri olarak addedilmiştir (Gümürlü, 2008: 129). Ancak mevcut Arap alfabesinin Türkçe ifade açısından yetersiz olması ve öğrenilmesinin zorluğundan dolayı ülke genelinde okuma-yazma oranının yükselmediği ileri sürülerek, konunun dini ve kültürel tarafına değinilmeden Latin alfabesine geçilmesi gerektiği savunulmuştur (Adlı, 2012: 37).

Ancak yazı reformunun yeni bir konu olmadığını, Türkleri harf inkılâbına götüren sürecin matbaanın ülkeye getirilmesiyle başladığını söyleyebiliriz. Türk kültürü henüz 1730'lu yıllarda İbrahim Müteferrika'nın yabancılara Türkçe öğretmek için hazırlayıp bastırdığı bir gramer kitabının sonuna eklenmiş konuşma örneklerinde Latin harfleriyle tanışmıştır. Bu ilk tanışmanın tarihin akışını değiştirmiş en önemli medeniyet aracı olan matbaanın ülkeye girişiyle olması, elbette ki tesadüfü değildir. 19. yüzyılın ortalarından beri, Türklerde Latin alfabesi kullanma eğiliminin olduğu bilinmektedir (Çalık ve Baltaoğlu, 2001: 266). Şöyle ki, Tanzimat döneminde modernleşmenin gerektirdiği eğitim ve okur-yazarlığın kamusallaştırılması ihtiyacı, geleneksel zor alfabelerin kolaylaştırılması, hatta değiştirilmesi fikrini gündeme getirmiştir. Bu dönemin Osmanlı Padişahı II. Mehmet, Arap alfabesiyle yazının okunmasının güçlüğüne itiraf ederek, halkı okur-yazar kılmak için Latin alfabesinin kabulünü düşünmüştü (Gencer, 2012: 72). Özellikle II. Meşrutiyet Dönemi'nde dil ve dilin sorunları, dilde inkılâp çabaları yoğun bir biçimde gündeme taşınmıştır (Çalık ve Baltaoğlu, 2001: 266). Ancak dönemin Türkçüleri Arap alfabesinden yanaydılar. Oysa Türkçüler için Latin alfabesi, okuma-yazmayı kolaylaştırmasının yanında Arapça-Farsça kökenli sözcükleri orijinallerinden farklılaştıracak ve imlasını yeniden düzenleyecek bir üstünlüğe de sahipti. Ancak Necip Asım, Milaşlı İsmail Hakkı, Müftüoğlu Ahmet Hikmet ve Hatta Ziya Gökalp Arap alfabesinden vazgeçilmesinin Müslümanlar arasındaki bağları zayıflatacağını savunmuştur (Sadoğlu, 2003: 221).

Cumhuriyet döneminde ise alfabenin değiştirilmesine yönelik ilk öneri, 1923 yılında Türkiye İktisat Kongresi'nde Latin harflerinin kabulü yönünde verilmiştir. Ancak verilen bu öneri kabul edilmezken, 1924 yılında eğitim bütçesinin görüşüldüğü esnada tekrar gündeme getirilmiş ve büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Latin alfabesi bu sıralarda tepki ile karşılanmakla birlikte, Cumhuriyet'in ilanından itibaren alfabe değişikliğinin gündeme getirilmesi bu konudaki görüş ve eğilimlerin sıcak kalmasını sağlamış ve değişikliğin kabulü sürecine kadar kamuoyunda bu konuya ilişkin zihin jimnastiği sürmüştür (Doğaner, 2004: 169). Ancak yeni alfabenin kabulü sorunu belirli bir süreçten geçtikten sonradır ki, bir inkılâp olarak gerçekleşebilmiştir. Yukarıda değinilen Cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması, yeni Anayasa'nın kabulü, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla eğitim ve öğretimin birleştirilmesi, kılık-kıyafet devrimi, yeni Medeni Kanun'un kabulü gibi inkılâplar, harf inkılâbının yapılmasını kolaylaştırmıştır (Şentürk, 2012: 31-32). Ayrıca S.S.C.B. Hükümeti'nin 1924 yılında Türk Cumhuriyetleri'nde Arap alfabesi yerine, Latin alfabesinin kullanılması yönünde aldığı karar, Hükümete bu konuda cesaret vermiştir (Lewis, 1983: 276). S.S.C.B. Hükümeti açısından alfabe değişikliği, Türk halklarının yazı

birliğini bozarak, onları birbirinden uzaklaştırmak, özellikle de Türkiye Türklerinden ayırmak amacına yönelik bir araç olarak kabul edilmiş ve Rus Kiril alfabesine geçiş için de bir merhale olarak düşünülmüştür. S.S.C.B. bu hedefleri doğrultusunda alfabe değişikliğine ilişkin çalışmaları desteklemiş ve yönlendirmeye çalışmıştır. Nitekim 26 Şubat 1926'da Bakü'de toplanan Türkoloji Kongresi'nin yapılmasında Sovyet yönetimi etkin rol oynamıştır. Büyük ölçüde Türk halklarının temsilcilerinin katıldığı Türkoloji Kongresi'nde, Latin alfabesine geçiş konusunda birçok önemli karar alınmıştır (Demirci, 2011: 360). Kongre'de alınan kararlar çerçevesinde 26 kişilik bir merkez komitesi kurulmuştur. Bu komitenin amacı, tüm Türk halkları için ortak bir alfabe belirlemek olup, saptanan bu amaç doğrultusunda 1927 yılında Birleştirilmiş Yeni Türk Alfabesi adıyla yeni bir alfabe hazırlanmıştır. Daha sonra da bu alfabenin belli bir zamana yayılarak hayata geçirilmesine karar verilmiştir (Aslan, 2009: 227). Türkiye'de Latin harflerinin tartışma konusu olmaya devam etmesinde Bakü'de toplanan Türkoloji Kongresi'nin de etkisi büyük olmuş, burada Latin alfabesinin kabul edilmesi Türk kamuoyunda da Latin alfabesine daha olumlu bakılmasını sağlamıştır (Doğaner, 2004: 169). Bakü'deki Türkoloji Kongresi'nden sonra Türk devletleri Latin alfabesine geçmeye hazırlanırken, bunu en erken Türkiye Cumhuriyeti gerçekleştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kısmen yukarıda da değinildiği gibi, Arap alfabesinin Türkçenin fonetiğine uygun olmaması, matbuattaki zorluklar, Arap alfabesiyle okuma-yazmanın güçlüğü ve 1926 yılında Bakü'de toplanan Türkoloji Kongresi'nde alınan tüm Türkler için Latin alfabesine geçme kararından dolayı Latin alfabesine geçmiştir. Türk devletleriyle kültürel bağların koparılmaması düşüncesi de Atatürk'ün Latin alfabesine geçmesinde etkili olmuştur (Şimşir, 1992: 96). Latin alfabesinin Türk milletini milli gelişme ve medenileşme yoluna götürecek ilk adım olduğu görüşüne sahip olan Ahmet Cevat'ın Vakit Gazetesi'nde 1928 yılında yayımladığı bir dizi makalesi de, Atatürk'ün harf inkılabına kesin olarak karar vermesinde ve böylelikle dil inkılabının yolunun açılmasında etkili olmuştur (Şentürk, 2012: 32).

Atatürk 1928 yılında, harf inkılabını gerçekleştirmeye yönelik faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. 8 Ocak 1928'de hilafetin kaldırılmasında büyük bir rol oynamış olan Adalet Bakanı Mahmut Esat'ın Latin alfabesinin meziyetlerini öven konuşması ve iki hafta sonra da Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi'nin Latin alfabesinin kabulünün bir zaruret olduğunu belirttiği konuşması bu sürece ivme kazandırmıştır. 24 Mayıs'ta ilk yasama faaliyeti olarak, Türkiye'nin diğer Müslüman ülkelerle birlikte kullanmış olduğu Arap rakamları yerine uluslararası rakamları kullanmasını öngören yasa çıkarılmıştır (Lewis, 1983: 276). 26 Haziran'da da kullanılan harflerin Latinceleştirilmesi için Dil Encümeni adında bir ilim kurulu oluşturulmuştur. 28 Haziran'da ise Millet Mektepleri hakkında İcra Vekilleri Heyeti Kararı yayınlanmıştır (Taneri, 2006: 25). Bu Kurul Atatürk'ün başkanlığında çalışmış ve 6 Ağustos'ta alfabeye son şeklini vermiştir. Encümen adına Elifba Raporu ve Gramer Hakkında rapor hazırlanarak yeni harflere ilişkin teknik hazırlıklar tamamlanmıştır (Doğaner, 2005: 34). Bu hazırlıklardan sonra Atatürk, bunu millete anlatmak için harekete geçmiştir. Bu bağlamda ülke gezilerine çıkan Atatürk; köy meydanlarında, sınıflarda, belediye dairelerinde ve kahvehanelerde halka ders vermiş ve halkı sınavdan geçirmiştir. Başbakan İnönü ve diğer ileri gelenler de onun örneğini izlemiş ve kısa sürede bütün ülke, halka

Türk Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Harf İnkılâbı

yeni yazıyı okuyup-yazmayı öğreten, kara tahta ve sehpa ile donatılmış, bütün aydınlarıyla adeta bir dershaneye dönüşmüştü (Lewis, 1983: 277).

9 Ağustos ile 1 Kasım tarihleri arasında da yeni harflerle dönemin basınında denemeler yapılmıştır. TBMM'nin üçüncü dönem ikinci toplanma yılının açıldığı 1 Kasım 1928 tarihinde (Tunca, 2006: 115) ise, Latin alfabesini 1 Ocak 1929'dan itibaren kamu iletişimde zorunlu hale getiren bir yasa Meclis'ten geçirilmiştir. Böylece Latin alfabesini öğrenmeden resmi makamlarda işlem yapmak veya yazışmaları okuyup anlamak olanaksız hale gelmiştir (Bozkurt ve Bozkurt, 2009: 122). Dil Encümeni'nin hazırlamış olduğu rapora göre, yeni alfabenin tam anlamıyla yaygınlaştırılması için yaklaşık on yıllık bir süre öngörülmüşken, bu yasayla aşamalı olarak bir buçuk yıllık bir geçiş süreci öngörülmüştür (Sadoğlu, 2003: 227). Bu yasadan sonra, 1 Ocak 1929'da Millet Mektepleri açılmış, Haziran 1929'dan sonra da ülkede Arap alfabesinin kullanılması tamamen yasaklanmıştır (Tunca, 2006: 115).

Modernleşme düşüncesinde Batı medeniyetini temel alan Atatürk, gerçekleştirdiği inkılâplarla Türk toplumunu her yönüyle Batılı bir toplum haline getirmeye ve çağdaş bir toplum hüviyetine kavuşturmaya çalışmıştır. Bu noktadan hareketle Atatürk, hem eğitim hem de siyasal bir özelliği olan alfabeyi değiştirerek, Latin alfabesinin kabulünü sağlamıştır. Atatürk'ün zihninde alfabe değişikliği, diğer bütün inkılâplar gibi çok önceden yer edinmiştir (Aslan, 2008: 257). Ancak Atatürk idealist kişiliğinin yanı sıra, kendisini hiçbir ideoloji ya da felsefeyle sınırlandırmayan pragmatik sıfatını hak eden bir devrimci olarak (Açıkkaya, 2011: 254), o günün koşullarına ne tekabül ediyorsa, onların devletin temel politik ilkeleri olarak Anayasaya konulmasını buyurmuştur. Yani devletin nasıl olması gerektiği konusundaki düşünceleriyle devletin asıl temel koyucu ilkelerini, soyut temel koyucu ilkelerinin ne olduğu konusundaki düşüncelerini ertelemiştir (Yavuz, 2008: 114). Atatürk, Cumhuriyetin hemen akabinde alfabe değişikliği isteyenler olmasına rağmen, zamanı ve yeri gelmeden hiçbir işe kalkışmayan bir lider olarak bu hususta da tek kelime etmemiş, şartlar olgunlaştığında bir sır gibi sakladığı inkılâbını açığa vurmuş ve kararlı bir şekilde onu uygulamıştır. Atatürk'ün Harf inkılâbını 1928 yılına kadar bekletmesinin nedeniyse, şartların henüz olgunlaşmamasıdır. Atatürk harf değişikliğini gerektiren bir ortam hazır olmadığından şartları oluşturana kadar beklemiş ve akabinde harekete geçmiştir (Aslan, 2008: 258).

Atatürk'ün harf inkılâbını yaptığı dönemde okuma-yazma oranı %5-10 civarında olup, bu oran köylerde %1'e kadar düşmekteydi. 1923-1924 öğretim yılında yaklaşık 12 milyon olan nüfusun %90'ı köylerde yaşamaktaydı. %90'dan fazlasında okul ve öğretmen bulunmayan köylerin neredeyse tamamına yakını okuma-yazma bilmiyordu. Yukarıda değinilen Millet Mektepleri'nin açılması ve harf inkılâbı sayesinde, nüfusun okur-yazarlık oranı yedi yıl sonra, 1935 yılında %20'ye yükselmiştir (Giogertti ve Batır, 2008: 28).

Yapılan harf inkılâbıyla ülkede okur-yazarlığın arması sağlandığı gibi, harf inkılâbı yaşanan zamanın ilerisinde olduğu görülen başka bir amaca da hizmet etmiştir. Bu amaç Türkiye'yi gerçekten ve maddi olarak Avrupa ile birleştirmektir. Bu adımın sonuçlarıysa çok büyük, çok derin ve çok uzun vadelidir. Bu inkılâp, ülkenin doğusundaki İslam dünyasıyla olan bağlarını öteki inkılâplardan daha fazla

gevşetmiş ve ülkenin yüzünü bir daha geriye çevrilmeyecek biçimde Batı'ya çevirmiştir (Ahmad, 2011: 102).

Okuma-yazma oranında artış kaydedilmesinde ve ülkenin Avrupa'yla bütünleşmesinde önemli yere sahip olan harf inkılâbı, Medeni Kanun, yeni ve bilimsel eğitim sistemi gibi yenilikler halk açısından “damdan düşme” bir aydınlanmacılık olarak algılanmış ve bu yönüyle Cumhuriyet Aydınlanmacılığının toplumun sosyal ve siyasi hayatını fertlerin iradesi dışında değiştirmesiyle baştan beri asıl Avrupalı-Batılı Aydınlanmadan çok daha belirgin ve etkili bir siyasi içeriğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bunun anlamı ise, yukarıdan dayatılan ilerleme ve modernleşme hareketlerinin yanında, aslında bu hareketleri desteklemek amacıyla halk üzerinde sınırsız bir baskı uygulama yöntemidir. Türkiye’de özellikle Cumhuriyetin kuruluş yıllarında devletin halk üzerinde sınırsız olmasa da oldukça belirgin bir düzeyde baskı uyguladığı söylenebilir (Gümüslü, 2008: 137).

Ayrıca Cumhuriyetin ilanından hemen sonraki yıllarda siyasal sistemin laikleştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen düzenlemeler, son derece köktenci olması bakımından da eleştirilebilir. Bu dönemde şer’i mahkemelerin kapatılması, erkeklerin fes giymesinin yasaklanması, tarikatların kapatılması, Hicri takvimden Miladi takvime geçilmesi, İsviçre’den Medeni Kanun’un alınması, Latin alfabesinin kabul edilmesi ve ezanın Türkçeleştirilmesine karar verilmesi gibi düzenlemelerin mevcut kültürel pratikleri kökünden sarsmasından dolayı, bu düzenlemeler eleştirilmiştir (Kadioğlu, 2005: 809). Bu çalışmanın konusunu teşkil eden harf inkılabı aynı zamanda, Kazım Karabekir, İbrahim Alaaddin (Göksa), Veled Çelebi, Avram Galanti, Ali Ekrem (Bolayır), Fuad Köprülü, Halid Ziya (Uşaklıgil) ve Zeki Velidi (Togan) gibi pek çok isim tarafından reddedilmiştir. Bu muhalif grup, mevcut alfabeye müdahale edilmesine karşı değildir. İhtiyaca göre, karşılığı olmayan sesler için birtakım ilaveler yapılmasından yanaydılar. Ancak onlara göre alfabenin değişmesine taraf olmak, felakete sessiz kalmak anlamına geliyordu. 1000 senelik harflerden vazgeçmek; milletin tarihi ve kültürüyle, Türklerin İslam devletleriyle, ilim adamlarının kütüphanelerle irtibatının tamamen kesilmesi anlamına geliyordu (Adlı, 2012: 38). Çünkü Latin alfabesinin kabul edilmesiyle, okur-yazar insanlar bile tek bir hamlede geçmişlerinden koparılmış, neredeyse bütün ulus okur-yazarlığını yitirmişti. Eski yazının kaldırılıp yenisinin getirilmesinin bütünüyle yabancılaştırıcı bir uygulama olduğunu çok az sayıda kişi düşünmüştür (Ahmad, 2011: 101).

Aslında bu durum, Türkiye’de geleneğin icadının değil de tepeden öğretilmesi şeklinde betimlenebilir. Türkiye’de geleneğin icadından ziyade, tepeden öğretilmesinden söz etmenin nedenini de, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında Türk kimliği inşa edilirken geçmiş ile sürekliliğin kırılması teşkil etmektedir. Bu kırılmanın nedenini bu dönemdeki seçkinlerin tercihleri ile ilintili olmanın yanı sıra, kültür ile medeniyeti sentezleme misyonunun ve organik bir Türk tarihinin olmamasının bir uzantısı oluşturmaktadır. Bu yüzden Cumhuriyet’in ilk yıllarında yapılan inkılâpların ve bunlardan biri olan harf inkılâbının, günümüzde Türkiye’nin tarihsizlik zihniyetine ve belleğini yitirme hastalığına yakalanmasına yol açması ve ulus devleti sorunlu ve ötekileştiren bir yapıya dönüştürmesi nedeniyle eleştirilmektedir (Kadioğlu, 2005: 810).

Türk Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Harf İnkılâbı

SONUÇ

17. yüzyılda Avrupa'da başlayan ve daha sonra tüm dünyayı etkisi altına alan modernite; sosyal, siyasal ve kültürel boyutları içeren, bilimsel, siyasal, kültürel, teknik ve endüstriyel alanda gerçekleşen devrimlerle ifade edilebilen bir silsileler yumağıdır. Aydınlanma Hareketi'nin doğuş sebebini oluşturduğu modernite; geçmişle bağlarını koparan, dünyaya ve hayata ilişkin içkinliğini ilan eden, tarihin merkezine insanı yerleştirerek demokratik politikaya dayanan bir yönelimi içeren birinci tarz modernliği ve her şeyin bu dünyada olup, bittiğini, kararların ve eylemlerin bizatihi insan iradesinin ürünü olduğunun kabulü anlamına gelen dünyeviliğin ve içkinliğin bedeli olan toplumsal ve siyasi kırılmalı ortadan kaldırmaya yönelik olduğunu içeren ikinci tarz bir modernliği içinde barındırmaktadır. Din, felsefe, ahlak, hukuk, tarih, ekonomi ve siyasetin eleştirisiyle ortaya çıkan modernite, Sanayi Devrimi ile değişen toplumsal kurum ve davranış biçimlerini içermektedir. Sanayileşmeyle başlayan toplumsal değişme süreci olarak ifade edilebilen modernleşme ise, 20. yüzyılda dünya çapında ağırlığını göstermeye başlayan, gelenek, din, siyasal kültür, ideoloji, bürokrasi, ordu, eğitim, hukuk, ekonomi gibi birçok faktörden etkilenen bir olgudur.

Modernleşme olgusunun Türkiye'deki kökleri, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar uzanmakla birlikte, sistematik ve bütünsel anlamda bir modernleşme Atatürk devrimleriyle başlamıştır. Ancak gerek Osmanlı Devleti döneminde, gerekse Cumhuriyet döneminde Türk modernitesi, maddi temelde somut ilişkilerin bir ürününden çok, zihinsel temelde bir toplumsal zeminde tezahür etmiş, aynı zamanda modernleşmede model seçilen toplumların tarihsizleştirilmesi yanılığına düşmüştür. Cumhuriyet dönemi modernleşme sürecinde, bürokrasi ve ordunun üstlendiği etkin rolün sürekliliği, sürece toplumun katılımının yetersiz olması, modernleşme talebinin toplumdan değil de devlet seçkinlerinden gelmesi, güçlü ve merkezileşmiş devlet olgusunun üstlendiği modernleştirici misyon gibi Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinin özellikleriyle paralel birçok yön bulunmaktadır. Öncelikle Batı modernleşmesine bir karşı koyuş, daha sonraysa onu örnek alış şeklinde gerçekleşen Osmanlı-Türk modernleşmesi, ordunun güçlendirilmesi ve modernleşmesiyle başlamış, daha sonra merkezi yönetimin güçlendirilmesiyle devam etmiştir. Ordunun birincil, bürokrasinin ikincil aktör olarak etkin rol üstlendiği Türk modernleşmesinde devlet-toplum ilişkisi Batı'dan oldukça farklı bir serüven izlemiştir. Osmanlı Devleti'nin temel ilkesi, yönetenlerle yönetilenleri birbirinden alabildiğine ayırmak olup, yöneticiler topluma oldukça yabancı ve dayandıkları toplumsal bağlarından kopmuş olan kişilerdir. Osmanlı Devleti'nin bu özelliği modernleşme sürecinde rol oynayan toplum kesimlerinin değişime karşı aldığı tutumu da önemli düzeyde etkilemiştir.

Türkiye'de sistematik ve bütünsel anlamda modernleşmenin başladığı inkılâpların mimarı olan Atatürk'ün modernleşme anlayışı, öncelikle bir ulus devlet inşası, onun öncesinde bir ulus yaratma ve onun da öncesinde egemen bir devlet kurma anlayışına dayanmaktadır. Cumhuriyet döneminde Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda gerçekleştirilmek istenen modernleşme projesinin uygulanmasında; geçmişi reddeden ve değişimi temel alan pozitivist toplumsal proje ve kendini Batı'ya değil, Batı'nın dayatmacı pozitivist düşüncesine karşı konumlandırılan toplumsal projeye tarihin hikmetlerini yükleyerek meşruiyetini

sağlamayı hedefleyen iki farklı düşünce başat rol oynamıştır. Bu düşünceler doğrultusunda gerçekleştirilen modernleşme süreci, ulus devlet, sanayileşme, modern-laik-ulusal kimlik üçgeni üzerinde yükselerek modern bir ulus kurma girişimini simgelemektedir. Türk devrimlerinin ilk ayağını oluşturan 1919-1922 yılları arasındaki ulusal bağımsızlığı koruma safhasının tamamlanmasından sonra, modern, demokratik, laik ve halk egemenliğine dayanan bir ulus devlet yaratma amacının benimsendiği devrimin ikinci safhasına geçilmiştir. Bu safhada birçok inkılâp hayata geçirilmiş olup, bu çalışmanın konusunu teşkil eden harf inkılâbı da bunlardan biridir.

Türk devrimlerinin ikinci safhasını oluşturan 1922-1938 döneminde yapılan inkılâplarla ülke; hukuken, yasal ve anayasal olarak laik ve modern bir devlete dönüşmüştür. Ancak geride ülkeyi Doğu'ya bağlayan, Batılı uluslar topluluğundan ayrı tutan güçlü ve evrensel bir sembol olarak Arap harfleri kalmıştı. Atatürk halkın istenilen bilinç düzeyine erişmesi için okuma-yazma alışkanlığı kazanması, bunun için de okuma ve öğrenme kolaylığının sağlanması gerektiğini savunmuştur. Ancak mevcut Arap alfabesinin Türkçenin fonetiğine uygun olmaması, matbuattaki zorluklar, bu harflerle okuma-yazmanın güçlüğünden dolayı Latin alfabesine geçilmesi gerektiğine inanmaktaydı. Diğer bütün inkılâplarda olduğu gibi çok önceden Atatürk'ün zihninde olan harf inkılâbı, aslında Türk modernleşmesinde yeni bir konu değildi. Geçmiş 1730'lu yıllara kadar giden bu alfabe değişikliği isteği, Arap alfabesinden vazgeçilmesinin Müslümanlar arasındaki bağı zayıflatacağı savıyla sürekli ertelenmiştir. Ancak Cumhuriyetin ilanından sonra gündeme getirilen alfabe değişikliğine ilişkin görüş ve öneriler sürekli sıcak kalmış ve bu konuya ilişkin zihin jimnastiği sürmüştür. Ancak yapılan diğer inkılâplarla olgunlaşan sürece, S.S.C.B. Hükümeti'nin Türk Cumhuriyetleri'nde Arap alfabesinden Latin alfabesine geçiş yönünde aldığı karar ve yine S.S.C.B. destekli olarak gerçekleştirilen Türkoloji Kongresi'nde Latin alfabesine geçiş konusunda alınan kararlar, Türk kamuoyunun konuya olumlu bakmasını sağlamıştır. Harf inkılâbının teknik altyapısının başta Atatürk ve Cumhuriyetin diğer kurucu seçkinlerinin öncülüğünde toplanan Dil Encümeni'nde oluşturulmasının ardından, aynı kadro tarafından yapılacak olan bu değişiklik halka yurt gezileriyle ve uygulamalı olarak anlatılmıştır. 1 Kasım 1928'de Latin alfabesini kamu iletişiminde zorunlu kılan yasa çıkarılmış, bunu Millet Mektepleri'nin açılması ve Arap alfabesinin kullanılmasının yasaklanması izlemiştir.

Ülkenin İslam dünyasıyla olan bağlarını diğer inkılâplara nazaran daha fazla gevşeten ve çehresini Batı'ya çeviren harf inkılâbı, okur-yazarlık oranının kısa sürede yükselmesini sağlamıştır. Ancak harf inkılâbı da Türk modernleşmesindeki diğer yenilikler gibi, toplumun sosyal ve siyasal hayatını fertlerin iradesi dışında değiştiren, damdan düşme bir aydınlanma hareketi olarak, diğer Atatürk ilke ve inkılâpları gibi mevcut kültürel pratikleri kökünden sarsmıştır. Modernleşmede bürokrasinin üstlendiği etkin rolün, modernleşme talebinin toplumdaki ziyade seçkinlerden gelmesi, güçlü ve merkezileşmiş devlet olgusunu yansıtmaması gibi özellikleriyle harf inkılâbı, Osmanlı-Türk modernleşmesinin özelliklerini bünyesinde barındıran bir aydınlanma hareketidir. Ayrıca harf inkılâbı, Türk modernleşmesinde Atatürk ilke ve inkılâplarıyla gerçekleştirilmek istenen modernleşme projesinin uygulanması ve toplumsal

Türk Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Harf İnkılâbı

meşruiyetini kazanmasında söz konusu olan, geçmişi reddeden ve değişimi temel alan pozitivist toplumsal projenin izlerini de barındırmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi harf inkılâbıyla, ülkede okur-yazarlık oranında kayda değer bir ilerleme sağlanmıştır. Ancak yapılan alfabe değişikliği, ulusun tarihi ve kültüründen, Türk-İslam devletlerinden, ilim adamlarının kütüphanelerle irtibatının kesilmesine ve hatta bütün ulusun okur-yazarlığını yitirmesine yol açması bakımından eleştirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkkaya, Savaş. (2011), “Türk Devrimi Nedir, Ne Değildir”, *Alatoo Academic Studies*, Vol: 6, No:2, pp. 252-256.
- Adlı, Ayşe. (2012), “3 Asrın Hikâyesi Bir Kese Kâğıdında”, *Aksiyon*, Sayı: 942, s. 34-43.
- Ahmad, Feroz. (2011), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Çeviren) Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Akça, Gürsoy ve Hülür, Himmet. (2007), “Tanzimattan Cumhuriyete Siyasal ve Hukuksal Yapının Modernleşmesi, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2 1, s. 235-269.
- Akkaş, Hasan Hüseyin. (2001), “Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakâr Siyasi Düşünce”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 28-39.
- Akpınar, Aylin. (2011), “Toplumsal Değişme ve Küreselleşme”, *Yeni Toplumsal Hareketler*, (Editörler) Bilhan Kartal ve Belkıs Kümbetoğlu, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir, s. 2-31.
- Aksakal, Hasan. (2010), “Türk Modernleşmesinin Ambivalent Doğası: Modernleşme, Milliyetçilik, Medeniyet İlişkisi Üzerinden Türkiye’yi O kumak”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Volume: 2, Number: 1, pp. 245-264.
- Arslan, Ali. (2005), “Türk Dünyasında Toplumsal Değişme ve Modernleşmenin Tarihsel-Toplumsal Temelleri: Bir Örnek Model Olarak Türkiye”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 6, s. 1-13.
- Aslan, Betül. (2009), “Sovyet Rusya Hâkimiyetinde Yaşayan Türklerin Ortak “Birleştirilmiş Türk Alfabeti”nden “Rus Kiril” Alfabetine Geçirilmesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 40, s. 357-374.

Selahaddin BAKAN, Hakan ÖZDEMİR, Yahya DEMİRKANOĞLU

- Aslan Seyfettin ve Yılmaz, Abdullah. (2001), “Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 93-108.
- Aslan, Taner. (2008), “Siyasi, Sosyal ve Kültürel Açından Atatürk’ün Liderliği Üzerine Bir Deneme”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 2, s: 241-261.
- Atılgan, Doğan. (2006), *Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Eğitimi ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Azman, Ayşe. (2008), “Niyazi Berkes: Ulusçuluk-Devrimcilik Ekseninde Kemalist Çağdaşlaşma Modelinin İnşası”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 17, s. 31-47.
- Balamir, Bektaş Rahşan ve Gelgeç, Bakacak Ayça. (2009), “Modernitenin Sosyal Kontrol Söyleminin Değişen Görünümleri”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, s. 33-48.
- Bozkurt, Birgül ve Bozkurt, İbrahim. (2009), “Yeni Alfabenin Kabulü Sonrası Mersin’de Açılan Millet Mektepleri ve Çalışmaları”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 18-19, s. 117-135.
- Çalık, Ramazan ve Baltaoğlu, Ali Galip. (2001), “Alman Kaynaklarında Türk Harf İnkılabı ve Yankıları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 27-28, s. 263-283.
- Çetin, Halis. (2007), *Modernleşme Krizi İdeoloji ve Ütopya Arasında Türkiye*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Demirci, Ümit Özgür. (2011), “Türk Dünyasında Latin Alfabesine Geçiş Süreci (Geçmişten Günümüze)”, *Türk Yurdu Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 287, s. 225-229.
- Doğaner Yasemin. (2004), “Bir Modernleşme Modeli Olarak Atatürk İnkıapları”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 153-187.
- Doğaner, Yasemin. (2005), “Elifba’dan Alfabe: Yeni Türk Harfleri”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, 27-44.
- Gencer, Bedri. (2012), *İslam’da Modernleşme*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Giogertti, Filiz Meşeci, Batır, Betül. (2008), “İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 13, s. 27-56.
- Gözübüyük, A. Şeref. (2002), *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, Turhan Kitabevi, Ankara.

Türk Modernleşmesinin Bir Aracı Olarak Harf İnkılâbı

- Gümüüüü, Bedi. (2008), "Aydınlanma ve Türkiye Cumhuriyeti", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8, s. 123-142.
- Hakov, Cengiz. (2004), "Atatürk Ve Türkiye'nin Modernleşmesi", *Baltam Türklük Bilgisi*, Sayı: 1, s. 39-44.
- Heywood, Andrew. (2011), *Siyasi İdeolojiler*, (Çevirenler) Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan, Adres Yayınları, Ankara.
- İrem, C. Nazım. (1997), "Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi Muhafazakârlılığının Kökenleri", *Birikim*, Sayı: 74, s. 51-101.
- Kadıoğlu, Ayşe. (2005), "Milletini Arayan Devlet: Türk Milliyetçiliğinin Açmazları", (Editörler) Selahaddin Bakan, Ahmet Karadağ, Adnan Küçük, *Türkiye'de Siyasal Hayat*, Bursa: Aktüel Yayınları, s. 807-821.
- Kahraman, Hasan Bülent. (2007), "Postmodernite İle Modernite Arasında Türkiye", <http://www.altinicizdiklerim.com/ozetler/Postmodernite%20ile%20Modernite%20Arasnda%20T%C3%BCrkiye%20-%20H.B.Kahraman.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2012).
- Keyman, E. Fuat. (2000), *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, Alfa Kitabevi, Bursa.
- Lewis, Bernard. (1983), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çeviren) Metin Kıratlı, Atatürk Kültür, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özalp, Ahmet. (2009), "Modern Paradigmanın Krizi ve Devlet Üzerine Etkileri", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, cilt 1, sayı 1, http://www.academia.edu/1352469/modern_paradigmanin_krizi_ve_devlet_uzerine_etkileri (Erişim Tarihi: 16.11.2012).
- Özdemir, Orhan. (2006), "Tanzimat'tan Günümüze Modern Eğitim ve Verimlilik", *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 32, s. 100-106.
- Sadoğlu, Hüseyin. (2003), *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Sarıbay, Ali Yaşar. (2005), "Postmodern Kapitalizm Olarak Globalizm ve 1980'ler Türkiyesi", (Editörler) Selahaddin Bakan, Ahmet Karadağ, Adnan Küçük, *Türkiye'de Siyasal Hayat*, Bursa: Aktüel Yayınları, s. 1029-1037.
- Sesli, Mutlu ve Demir, Şeyhmus. (2010), "Türk Siyasal Elitlerin Toplumsal Kökeni (1920-1950)", *Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı: 21, s. 1-30.

Selahaddin BAKAN, Hakan ÖZDEMİR, Yahya DEMİRKAN OĞLU

- Şentürk, Ayşegül. (2012), “Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 26, s. 27-44.
- Şimşir, Bilal. (1992), *Türk Yazı Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Taneri, Aydın. (2006), “Atatürk ve Harf İnkılâbı”, (Editör) Doğan Atılğan, *Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Eğitimi ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 17-30.
- Touraine, Alain. (2012), *Modernliğin Eleştirisi*, (Çeviren) Hülya Uğur Tanrıöver, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tunca, Elif Asude. (2006), “Türk Harf Devriminin Halka Tanıtımı Çalışmaları”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, s:111-122.
- Vergin, Nur. (2008), *Siyasetin Sosyolojisi*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Yavuz, Hilmi. (2008), “Türk Modernleşmesi”, (Editör) İsmail Küçükkaya, *Cumhuriyetimize Dair*, Aşına Kitaplar, Ankara, s. 111-184.